

arch ^{2'89} A

poezie / próza / kritika

literární klub / dk roh sigma / oks olomouc

Pavel Švanda

Zkušenost rukopisu

Chceme, aby slovo bylo k dispozici našim záměrům a přáním. Celkem vzato chceme, aby dnes hned a teď bylo vysloveno a objasněno i to, co před námi a před potřebením dosud chrání zítřek. Podle toho se slovem zacházíme: zběhle a netrnělivě. Žádáme, aby co nejdříve a bez zbytku vydalo užitek. Smysl slov v této chvíli neodřaditelný našemu chápání odmítáme, hlubší a vyčtravější obsah lidských výpovědí i lidských životů samých odsunujeme jako příliš. Sílu slov využíváme jen částečně a potud, pokud nám pomáhá k dosažení našich přání.

Slovo dnes odděluje pravdu od zmaru jako kdýkoliv dříve. Ale my už neodřadujeme, že povzbuzující pravda má osobní povahu a že se projevuje především v osobním čase prožitého života. Příliš spoléháme na čas veřejných událostí. Pravdu osobního života je nám přece jen trochu menší pravdou než pravda, již se dočteme nebo doslechneme. Nastala by neokysličená prázdnota, kdyby umlkly televizní a rozhlasové stanice, kdyby se zastavily zážecí stroje? Je tedy oprávněný požadavek politiků vy vlastnit slovo a také literární text ve prospěch veřejného dění?

Při konfrontaci literáta s dnešní skutečností - a jinak než konfrontací se tento vztah sotva dá nazvat - zazrání člověka zjištění, že do literatury má nejméně co mluvit autor. Pokud dbáme o text jako prostředek vytváření veřejného mínění, pak soud o hodnotě textu jistě patří pověřeným složkam státní správy. Což si uvědomili autoři, kteří se ztotožnili s představou literáta úředníka, příslušníka státního aparátu své vlasti. Přijali úřednickou hodnotní stupnici a titulaturu. Ale co čtenář? Kde jsou jeho tituly a hodnoty?

Přirozené nároky čtenáře a zejména mladšího čtenáře připomínají, že základní literární problémy dneška existují na jiné úrovni než ve sporech o vlivnou a ještě vlivnější demagogii, jež nás matou možná od časů Voltairových. Čtenář nezáleží na tom, aby byl co nejučinněji ovlivňován a vychováván, nýbrž ptá se, kde a jak najde text, který by byl dostatečně velkorysý, obsáhlý, trpělivý a mírný, aby se snašel s tím osudem a životem, který na nas dolehl.

Když dnes upínáme ke slovu hlubší naděje, najde nám už o jazyk jako materiál k objektivizaci osobních pocitů. Nejde ani o řeč-systém symbolizující bytí sociálního útvaru. Hledáme sníše text-rozhovor ne tak autora se čtenářem, jako sníše autora i čtenáře s někým třetím, před kterým chceme objasnit a vysvětlit rysy svého bytí, komu bychom své přání a trápení rádi podělili. Ve nejmenších texty i dnes zažíváme zkušenost shody s někým, kdo o nás ví víc než my, přičemž to bude asi někdo jiný než autor textu.

Přání, aby literární text byl rozhovorem, je v rozporu

s nároky tvůrce veřejného mínění i v rozporu s námotou a cizotou, jež jsou, nímto chvilé alkoholické dleu, našim běžným dělem. Ne text, nýbrž princip rozhovoru je v rozporu se světem, v němž je nam dáno žít. vědomí toho rozporu, který dočas nebyl odstraněn ani rozsahlymi sociálními zvraty, vedlo již dříve literáta k revoltam, k jakémusi veřejnému úředování z druhé strany. Některé základní možnosti slov přitom byly otraceny naruby. Neboť trpělivý rozhovor slova s lidským bytím, dialog člověka se slovem jsou patrně neslučitelné s pocitem a gestem vzdoru. Což musíme vytknout předem, chceme-li uvažovat o literární tvorbě nebo, řekněme skromněji, o obnovení smyslu četty, o živé účasti slova na naší existenci.

Pravděpodobně už neexistuje jiný zdravý zdroj slova než životy osobní čas. Čas životní kontinuity má ovšem málo společného s lineární posloupností kalendářních dat, na něž běžně zavěšujeme své představy jako na pomocnou konstrukci. Živé slovo těžké z životních souvislostí, jež se vyjevují napříč astronomického času.

Je tu také řada snadněji dostupných nalezišť, jazykových zvyklostí tradičních, geografických, vědních, ideologických, národních i rodinných. Ale od té doby, co došlo k zřetuzení slovitosti, které bývá odvažně nazýváno explozí informací, poklesla životnost a významová obsahovost běžného slovního materiálu. Užíváme ho nezbytně k praktickému dorozumívání. Přitom si ale všímáme, jak se vědní jazykové konvence drojí pod našima rukama, že se jejich obsahy vytracují někdy dříve, než jsou dosloveny. Thomas Mann ještě mohl uvažovat o užitečné síle fráze, koncentrující zdánlivě a vžitý obsah, chránící jej před ničivým účinkem času. Už to pravděpodobně neplatí ani pro hudební materiál, kterou měl Mann především na mysli a vůbec to není pravda o literární konvenční frázi. Stále častěji čteme a musíme číst běžné výrazivo jaksi nepřít a nacházíme jeho pravý význam v protikladu vůči přímému smyslu. Jazykové konvence naší doby vůbec neodolávají času, naopak se pachtí za stíny slábnoucích obsahů dál a dál do barokně složitých konstrukcí nebo do kludišť technicistně neosobních struktur, jež mají slovu poskytovat jakousi umělou akustiku a čtenáři náhradní exteritoriální prostor pro zážitek.

Prozaický výraz dospěl od hovorového jazyka k slangu, jenž je vlastně únikem před neosobním, vystředlým a rozdroleným hovorovým jazykem. Kde je dovoleno v jistém smyslu cokoli, výraz nestráda nečet nutnosti. Soustředění ke skutečnosti bylo nahrazeno snahou po rozptýlení mysli. Pokleslou, zhrublou a významově okleštěnou, avšak pravdivou literární autenticitou dneška je oblíbená forma literárního kabaretu.

Jsou to nezbytné důsledky určitého chápání řeči, degradace ochrany duchovních gest na soupis dohodnutých komunikačních signálů. Nabízí se podobnoství námořní vlajkové signalizace od lodí k lodí. Nad temnou pustinou moře letí neosobní slova, aniž zachávají na realitě stopy. Jsou to slova bez těl, o duchu nemluví.

Již dříve a lépe vysvětlil tento smutný efekt Martin Heidegger-

ger: „Člověk se tváří, jako by byl tvůrcem a mistress řeči, zatímco je to přece ona, která vládne člověku. Když se tento vztah převrátí, umírá člověk do zvláštní léčky. Jako výraz může řeč polepsnout na nouhy nástroj ovlivňování. Ještě dobře, že i při takovém používání řeči se dbá nečlivého vyjadřování. To samo nám však nikdy nepomůže vyběhnout se situace, kdy je pravý poměr mezi řečí a člověkem převrácen. Neboť to, co ve vlastním smyslu promlouvá, je řeč. Člověk mluví až tehdy a pouze tehdy, když řeči odpovídá, vyslechnuv její nářek.“

Pad tradičních konvencí je patrnější v epice než v lyrice. V minulých staletích tyto konvence umožnily růst mimořádně mohutných epických systémů románů. Umožnily výskyt profesionálního vyprávěče a literata podnikatele. Dnes v jejich struktur úspěšně těží filmové vyprávění. Ale dnes stojíme před požadavky epiky víceméně bezbranní a bezbranný text je také vydán ironicky racionalistické kritice. Profesionální vyprávěč opustil volný trh a přijal místo reklamního pracovníka nebo propagandisty.

Checeme-li z nářevů slov vytěžit víc než rozptýlení, shývá osobní čas osobního života jako jediný zdroj síly a směr pohledu. Což některé osobnosti vynuřily již v minulosti. Bývá v té souvislosti připomínán Jan Hanč. Ještě dříve totéž pochopil a instinktivně domyslel Jakub Deml.

Snad je to jisté vysvětlení trvalého vlivu Demlova díla vader jeho obšahové odlehlosti. Zde nejde o názory autora, nýbrž o čtenáře, jenž namnoze Demlovi příliš nerozumí a nebo se domnívá, že rozumí, a vrtí hlavou nad jeho podivinstvím, a přesto se v jeho slovu očisťuje jako v živé vodě. Deml ve svých textech rád poučoval, nezřídka demagogicky. Svě zvyky a averze prezentoval jako normu. A přesto je úhrnný účín jeho textů demagogii vzdálen; čtenář nechápe, nerozumí, odmítá, zato je oživen a okouzlen, protože čte slova naplněná autenticitou osobního času.

My se loučíme s představou, že řeč lze ovládnout jako holou neosobní látku bez vlastního určení. Lidská řeč není umělá hmota, z níž lze vyrábět levné zboží, aniž by došlo k narušení základních souvislostí našeho bytí. Něco jiného je přetvářet sobecně výrazivo ke zužitkování včetně odvodu a něco jiného je odvažovat se řeči v nutnosti. Naší nadějí je nespořádaná nezbytnost, která nás znovu přitahuje k řeči jako duchovní možnosti.

Ještě to jen pro autora, nýbrž také pro čtenáře. Jednoduše řečeno, už nelze číst kdykoliv cokoliv, co se na trhu namane, neúčecne-li riskovat nepřijemnou otravu duše. Slovo tu není proto, abychom se s jeho pomocí prokousávali nlevelem nudy, nýbrž kvůli našemu osvobození, aby nám vnukalo hlubší vnitřní logiku bytí, která zdaleka přesahuje komolizovanou sofistiku našich nároků a orání.

Tyto poznámky by však neměly být čteny jako souhlas s ohňostřelstvím surrealista a poetista. Minuli se cílem odněkud o více, ale dotknuli-li se tlamentou jádra pravdy o slovu, odlehli na své nouzi tak daleko do poustev nezávislosti, že se jejich představitelství stala nepoužitelnou. Oocenuli to, co pro nás dnes tvoří

podstatnou část údělu člověka, totiž fundamentální tříi lidskosti. Prohlásili se za angly, kteří se hodlají věnovat sportu, ovšem sportu profesionálně zorientovanému. A jak už je lidská sudba naplněna paradoxory, jež vymezují plnost našich dnůval, tito angli své- boudy se angažovali, totiž přijeli angažmá u politických skupin. Nakonec se stali kantory. Soudobí surrealisté netvoří, nýbrž v- učují.

uvězuje nás o osobním žití: číse jako zdroji živého slova. Ale co je to živý slovní organismus, jak psát a číst takový druh textu? Je to text, který neopisuje naše představy, nýbrž žije sam v sobě. Pro lyriku to není problém, ale běžná nutnost. Pro prozaika, jenž musí jako kterýkoliv čtenář čelit především banalitě, je tato eventualita obrovskou otázkou: jak dospět k textu, který by byl živou bytostí s použitím běžné dostupné slovní zásoby a běžné srozumitelných vazeb?

Slova jistě nemají vědnou duši. Ale zprostředkovávají nám určité vtělení lidskosti a neměla by tedy postrádat ducha. Kdo s řečí žije, vnímá si slova ne jako znaku, nýbrž jako lidského gestu. A řádný text je vícenásobně bohatým úhrnem činů, jež tvoří vnitřní děj, relativně neodvislý od vnějšího příběhu. Zajisté čteme povrch textu a bavíme se a těšíme se jím, ale živíme se a okříváme niternými složkami, o nichž nevíme. Na čerstvém vzduchu oceňujeme vůni a chlad, aniž pomyslíme na kyslík, který nezbytně potřebujeme.

Ptáme se, jak jsme zvyklí, co báseň, povídka, esej chválí, nebo haní. Nálzežitější však je, zda text existuje zdravě a jak bohatý je jeho vnitřní osud. Ovšem komická dvojice rojmd formy - obsah neumožňuje pochopit, že slovní organismy žijí ve vnitřním napětí. Pamätujeme raději, že text má ducha a tělo, neboť obsahuje je a ztělesňuje lidské bytí. Ducha samozřejmě nespatiřme a čisto vskutku vane, kam chce. K dobrému čtenaři dolšhá v podobě ozvěny textu, která může a snad má být tak rozsáhlá a hluboká, aby ořsáhla prvotní autorské záměry a výpočty.

Pro naši svobodu, okleštěnou pragmatickými dobovými požadavky, je významné, že konec konců nemůžeme vyprávět a nslouchat než pohádky. Tím však neubíráme textu na vážnosti. Pohádkové vyprávění vždy obsahuje emblém, základní symbol hodnoty, jenž je centrem textu. Prostupuje detailles, je-li detail tím, čím má být, totiž obrazem. Vyprávíme-li si pohádky, ptáme se po jádru svého osudu. Což se nedá říci o textech naplněných příčinnivou nopisností nebo dočasným rozumáním. /Ze současných českých autorů - dědic literární tradice, která nikdy nezhrušela přílišnou volnost fantazie - ví o ceně pohádkové logiky Bohumil Hrabal. Poučné také je, že i muž, který vyznával a nopoisoval odosněnou fakticitu a který byl patrně nejvýraznějším naturalistou tohoto století, v okamžiku životní zralosti vvrcholil své životní usilování pohádkou o zápasu rybáře s přízračně mohutnou rybou. /

Kulturní společenství žijí pod emblémy hodnot, jejichž ot-
rasy jsou texty. Claudel kdysi míněl, že v textech vlastně bydlí

líne. Však zabas o život se přenáší do literární roviny a splyývá s existenčním zápisem, který vedou naše slova. Jak může dosvědčit člověk okamžiků tvůrčí v tvář svého rukopisu, dobrému textu nejde o nic méněho než o život. Proto je také tak zranitelný, snadno k omítnutí, zplášení, poření na rozdíl od agresivních a vnějších zaštitěných kýčovitých monster.

Slova by neměla být zneužívána k prosazování našich bažení a úverzí. Slova jsou volice podobna těti za nás všechny.

Slova jsou zaznamenávána písny a my je čteme postupně, neboť až na výjimky text neobehátneme jediným pohledem. Ale počátek existence textu je před napsanými řádky, tam, kde kotví autorov životní impulzy a čtenářova očekávání. Když vstupujeme do notového textu, vnikáme rovnou do středu, který se v čase rozvíjí v květ a posleze v plod. Avšak hned za dveřmi se ocitáme v architektonickém prostoru. Řekneme přece, že dům má začátek a konec, ačkoliv jím procházíme postupně. Stavba je a my jsme v ní.

Odpovídá tomu, že text se čte sice postupně, avšak úkony neobyčejně rozličnými, z nichž písemný záznam nemusí být nejdůležitější. Právý počátek textu je mimo dosah naší vůle. Nakonec i autor jej postřehne obožně, až dojde k jeho slovnímu ztělesnění. A též závěr, bez ohledu na tak zvané završení, ve skutečnosti textu se odchrává v duchovní rovině, nikoliv konečným doplněním souboru informací. Přicházíme k protilehlé zdi, opouštíme prostor textu, který zanechává otisk v duši čtenáře. Text se děje ve svých důsledcích pro čtenáře i po čase, kdy už tzv. děj bývá zapomenut.

"Člověk mluví až tehdy a pouze tehdy, když řeči odpovídá, vyslechnuv její napověď," mnil Heidegger. S jeho představou souhlasí autoři, kteří při práci na textu mají dojem rekonstrukce již existujícího, snad časem porušeného rukopisu. Větší počet literátů je ovšem přesvědčen, že dílo vyskakuje v plné zbroji rovnou z jejich těla, že řeč je vydána jejich šikovností na nospas. Mnoho na tom záleží. Neboť kdo odpovídá řeči, vyslechnuv její napověď, kdo rekonstruuje již existující text, to je nepochybně čtenář. Vezmeme-li v úvahu čtenáře - což ovšem pro současný literární svět není nic samozřejmého - nepřipadá Heideggerovo pojetí řeči podivínské a dokonce i názor, že slovo se může realizovat jen v osobním životě a soukromém prostoru, jeví se nakonec jako banalita.

Přítomnost čtenáře vnáší na scénu jasno. Také autor je čtenářem, nebo by jím aspoň měl být. Po jisté míry jím musí být, pokud čelí slova na úrovni osobního rukopisu.

Nejvýraznější vlastností rukopisu je schopnost proměny. Vvstává z času v hrubých rysech jako náčrt a jako svůj vlastní stín a už v té chvíli má svůj život a svou vlastní tvář. Většinou však jde pak o to, jak a odkud rozbit prvotní tvář, která je vlastně jen maskou prázdnoty. Už dávno kdosi vyslovil, že je nutno vidět, co je třeba napsat, ale důležitější je zjistit však, co je třeba skrýt. Teprve když porušíme první podobu textu, oříšiš hlaďkou a upovídanou, většinou nesnesitelně sebevědomou,

otevře se cestu do prostoru. Očtneme se v pohyblivé architektuře. A tu se také vyjevuje něco dost důležitého, co vysvětluje, proč autor, který žije s textem, velmi obtížně se dorozumívá s literární vědou a proč si nerozumí s propagandisty a reklamáři: při soustavné práci na rukopisu /nikoliv na soukromých předetavách autora/, zjišťuje se, že jednotlivé části textu jsou vůči tématu ambivalentní. Stačí drobné jemné zásahy, aby se významy vychytily do nových a nepředpokládaných poloh a odstínů, do dalších prostor.

Text, který vnímá čas, pokrývá se značkami, škrty, přípisů, vrypy, výkřiky a znamením zoufalství. Začíná žít. Naplňuje se časem a žije čím dál neodvisleji od autora. Stává se znamením času, vytěženým z osobního života, jehož rozměr přeznačuje. Posléze vtoučí text do času čtenářova života, aby tak otiskl svou pečeť. Teprve čtenář text důkladně a definitivně promění a autorovým úkolem v podstatě je, aby k tomu čtenáři poskytl možnosti.

/ K úvahám o vlastnostech rukopisu se hodí nejznámější text naší literatury, Osudy dobrého vojáka Švejka. To je otištěný rukopis-masky, nenasušený dodatečnými zásahy, nedotčený časem a tedy neprohloutený. Má návyky pohádkové jednoznačnosti, aytosti hrubých linií. Avšak zcela postrádá hlubší perspektivu, nemá vnitřní ozvěnu, není architekturou, nýbrž plochou. Právě proto neumožňuje tomuto textu žádný překlad utlížit. Soudržnost textu je dána imaginárním kalendárním sledem vnějšího dění v historicky určeném datování. Vnitřní souvislosti není.

Jinou ukázkou rukopisu převedeného do tištěné podoby se zachování původních svobod a možností poctivé ruční práce. jsou knihy, jež si napsal a vydal již řečený Jakub Deml.

V české literatuře je jistě několik pozoruhodných knih, avšak velmi málo tak dobrých rukopisů, jako byly a zůstaly rukopisy tohoto Rousseaua českého katolicismu./

Byl jednou jeden autor. Psal příběh, který mu připadal pozoruhodný. Měl málo času, jako my všichni. Pracoval na textu po večerech, o sobotách a nedělích, v čase, který odnámal své ženě a dětem. Po řadě měsíců si konečně četl svůj rukopis a pak nastalo pomalé a úmorné pronikání ke skutečnému smyslu toho, co napsal. Když už nemohl dál, usoudil, že text je hotov. Zbývalo porídit čístoris. Ale už bylo jasné, co autor další dobu bezstarostně tužil. Žádné nakladatelství v jeho zemi rukopis nevydá, ne tak proto, co bylo psáno, jako kvůli tomu, o čem se v rukopise nepsalo.

~ Nevadí, řekl si autor. Konec konců záleží na mínění nemnohých. Porídl si opisy, což ho stálo také dost času. Pak dal příběh číst několika lidem, kterých si vážil. Spíš se jim lítil, než nelítil. Povzdechli si a řekli: "Škoda tak zmrznutého talentu!" Autor tužil, že si myslí něco takového, ale neměl chuť uvažovat o tom, co to znamená. Jeho mysl pomalu začínala naplňovat tušení nového, ještě pěknějšího a neužitečnějšího příběhu.

Myslíte, že ten autor byl blázen? Možná byl, ale to byla jeho soukromá věc. Jestli však tvrdíte, že nemá smysl psát příběhy, které nelze prodávat za peníze, jste velmi přísní. S takovou byste mohli tvrdit, že nemá smysl milování, při němž nepočnete dítě. Jenže chápáte, že milování nás sblížuje s milovanou ženou a také s dětmi, které jsme už počali, neboť nás sblížuje s naším vlastním životem, s vlastním osudem a celým světem, i když právě k němu nepřidáváme víc než svou něhu. Právě tak rukopis nás sblíží se slovy, s vlastním životem a se zázrakem existence vůbec, i když právě není po ruce nikdo, kdo by měl dovoleno, aby rukopis zpeněžil.

Žijeme podle všeho kvůli tomu, abychom byli prolnutí svým osudem a abychom byli přetvořeni v jeho obraz, ve výjimečných případech v jeho symbol. Láska a tvorba jsou kromě utrpení nej-mocnější prostředky k tomuto cíli. A zcela vedlejší je, že láska snadno klesá v pouhý zápas těla o tělo a tvorba v projev ješitnosti. Lásce, utrpení a tvorbě můžeme pořád ještě věnovat důvěru. A něco zcela jiného je, že víme, jak snadno a často klopýtáme a klesáme my sami.

Pavel Švanta - nar. 1936. Žije a pracuje v Brně. Publikoval v Hostu do domu, Tváři, filmu a době a Rovnosti. V knižně Anonymní povídky, Blok 1967.

ZDE

Ano, jsem zde,
právě jsem doběhl,
běžel jsem o život,

právě jsem dozpíval,
a zpíval jsem tak,
jak ještě nikdy.

Ano, jsem zde,
tak mnohým
bohatstvím chudší,

jen jedinou,
z rozdělení chudobou
krásněji bohat.

Ano, jsem zde,
abych zde žil,
abych zpíval to vše,
co mne stále víc drtí,
abych žil každou
ze všech svých smrtí.

I I I

Ty hlasy,
co slyším
za smrtelnou únavou,
jakoby z dálky,
jsou vlastně bytosti,
kterým jsem dal lásky
méně než chtěly.

X X X

Kam míříš,
touho,
paží pohledu saháš
až za nebe:
Vyslovím tmu,
vyslovím popel,
vznítí se plameny,
zazebe.

X X X

Kde je to slovo,
cvičení vzduchu,
když uniká z plic,
chuť krve v ústech,
mé nejhlubší slovo
mé nejtišší noci,
hlad který
žíví se v pústech.

IV
Tvé
rozevřené dlaně:

Štíty
nebo zbraně?

VI
Snad setkáme se
na troskách všeho.
Jen budeš-li tam,
něho.

VII
Zprvu ani nevidíš
malou trhlinu jemna,
vlasevcu smrt něhy.

Tak v létě vysychá řeka.
Rozestoupí se břehy,
Ty po kamenech přejdeš
a vpadnou temna.

/Z cyklu "Přestě"/

RYTO V KAMEJI

J. Šafaříkovi

Na všech věcech, kterých se zde dotýkám na-
posledy, zanechávám nejsladší chuť odloučení.
Jen puchavý stín krásy - perspektivu touhy,
pečeť, kterou nerozlomí čas.

Krásu tedy jen básní vzpomínek. To proto, že
oči, které ji vidí, jednou se zavřou naposledy,
že zemřou. Se vším se však znova shledám, ale
j i ž j i n a k .

Nyní jen sradlení labutích křídel, když ve-
čer již odešel, oči květů se zavřely hvězdami
a jezero je tiché. Jen v křovinách u břehu sten
ptáků vytržených ze sna.

Potom však usřím onu labuť, jak zpívá a její
hrdlo je snem o úbělí, snem, jenž rosou /Ro-
rate coeli.../ pronikne moje srdce.

Nyní jen ryto v kameji. Potom však kamej se
promění v drůzy jiskřících síní, v nichž
usřím pravou tvář - sebe i všeho. Potom se
vrátím. Tam, kde je můj pravý domov. Do tmy,
která bude jen větším, větším, stále větším
světlem.

POSLEDNÍ PŘEYOR

J.H. Tylovi

Až na samém konci řady těch, kteří roz-
 množovali dílo Hroznatovo.
 Nepohnut jak kámen ve svahu rodného kraje.
 Po tichu cel řev dozorců, úsměšky katů.
 Obležena neprodyšně pevnost víry.
 Na místě vrásek však sídlí v jeho ry-
 sech ptáci úsměvů a plaše vzlétají.
 Jejich hnízdy neotřese moc z toho svě-
 ta.
 Jen ruka se zachvěje při žehnání, klas pod
 tíhou slunce. Oči se zamží udílejíce Bene-
 dictione.
 Dál však zní chorál lodí, o blahoslavenstvích
 zpívají zdi kláštera, v kružbě erb.
 Duše svobodná jak vítr na strništích.
 A na dně srdce poklad Věčného dětství.

Ze strojopisných sbírek z let
 1973 - 1982 vybral T.K.

Petr Mikeš - nar.1948. Žije v Olomouci, kde pracuje jako
 překladatel odborných textů na Univerzitě Pa-
 lackého. Věnuje se také uměleckému překladu.
 Jako znalec díla Ezry Pounda spolupracuje
 s domácími i zahraničními institucemi. Pro na-
 kladatelství Odeon připravuje nyní výběr z je-
 ho díla.

Pražský orloj

Jméno Ondřej /rýhovi/
 vyřezané do dlaně
 tuhé neohněš
 dubové prsty

Svatoplukova uťatá ruka
 obrůstá větví
 keřovatí

"Za zrak. Za zrak"
 volali vězňové oslepeného krále

prsty katedrál šmátrají v nebi
 rukavice sasenek se bičují
 v bělostném mystériu
 je březien
 beranidlo slunce
 tříští ledové zárubně
 je září
 ledový spár větru
 hrabe v klíně panny
 vane a páli
 w mraznaté říši kozorožce
 kdy šarlatové potracené slunce
 se kutálí při samé zemi

je arpen
 záhřmotný few lva
 obrací zemi
 hroby se otevírají

a vysypávají novou úrodu
 několika prsty létavic
 se nebe dotkne země
 ano
 v těchto znameních
 jsme se narodili
 a ty
 jsi rýhou svého jména
 spjat s námi
 a
 mlčíš slovo:
 dřevěný sprástel

x x x

První dojem:
 do ocelové desky mrazu ryté stromy
 dýmající ložiska
 pyritu, kyzu, magnézie
 roztloukáš uhlí
 hledáš podobu
 na otevřené dlaní Země
 hledáme my, její děti
 svůj ztracený osud
 pták, zvíře i rostlina
 kníždí na jejích ponorných řekách:
 prsten na prst navléknutý
 díváš se na povrch
 a vidíš, co je skryté
 sloje, skály, přelomy
 tak lidé a místa odpovídají si
 dotýkáš se
     utažené radosti domova

Má milé
 koho to vítáš, jakého divného hosta
 vlasy má barvy vodní trávy
 v očích mu na dně safír svítí
 v ústech sebou ryba hází
 v nozdřích divý vítr sviští
 v hlase kamení se valí
 mlýnské kolo táhle skřípe
 mlýnský kámen slova drtí

v prstech voskové svíce hoří
 studeným ohněm tvé tváře pálí
 hebké vlny tvého těla
 do svých dlaní nabírají
 jako když smrtná maska
 se odlévá
 jako když vlna přílivu
 hladí písčiny klín
 hladí a
 prodlévá

a tvé lůno /obálku prázdnou/
 nezrozeného člověka stín
 místo zázračného početí
 svým ledovým semenem pečeti

mrtev je to
 můj milý
 s ním krátím si
 smutnou chvíli
 čas nepřišel

X X X

Nad městem

oko

a dlaň ješ po tom oku sahá

mlčící budeme vyslyšeni

mluvící budeme vysloveni

příchoci budeme vypraveni

spětný vítr vane

temné hvězdy svítí

stojící kolo se točí

řekni slovo

řekni a řekni

budeš

vyslyšen

/ve tmě smutku

nosí oči

černý špás

nosy kočí

činu čiší

kolem nás/

tiší a mrtví

chodí kolem neslouchej

hrají hru

slabota a hluchota okolo

tupaře výskají

smějí se na

celé kolo

smějí se

až se za nebe popadám

bříkají: lásen
 bříkají a bříkají
 oni nevědí o co se tu běží/

a jen vlaštovky
 stavící si hnízda se
 sene slámy vousů nití a procvak-
 nutých jístenek
 švitoří: Schwiters
 Schwiters

Jarní apassionato

Pod zpěvy zdí
 ruka a ruka teče
 voskové slunce s praskotem tuhne
 odlitky slov ukojují
 všechny pohlavní potřeby
 mojí pohlavní potřebou
 je jezdit na koloběžce
 a vyvolávat přítom
 všechna vyjmenovaná slova
 /jen já a mýdlo
 šplháme na vrchol
 evropské kultury/
 samovar noci kypí
 a odkapává

X X X

těla na nebi jsou dnes rychlými hvězdami

krajina dtlocitných metaforistů
jezdí na páru
má pára /jako páronižka/ jezdí
po gillete - super

X X X

vykonáváš
půl prva
půl druha

co na to prv
co na to druh

X X X

přilehlý k ňadru
žádám
další a další
melivo
z Štěpnice nicoty

Motyku ranil motýl

sem sře ryby
orly vycpané v nich rozpouští

kolemkdokolikomukoli

není mi úplně jedno co říkám

s per divokých ptáků
dobytek krásný dobytek
jisev salva dokonalá
velekněsů pohlaví ulitá

kutálí se kamsi pružnosti schod

kolena prozíravosti
víšnivě žebrají

vás lété
létésvá
svá těla

černý   MoEZEK   bílý

tak to je on

docela normální

to je bůh

BUCH BUCH to kulaté vy-BUCH-ující

jak silná je holubice
 z vedlejšího pokoje
 chápející
 plačící
 řekající

určitě by nás nezabila, ale
 stát
 se
 to máš

čtrnáct dnů strávily
 dvě opice
 dvě stařeny

spolu s kryasami ahmyzem
 a rybami ardušnými rostlinami

do hliněného pupku
 kreslí znak
 žvatlající
 BABU BABU

iluze z vlněného praporku
 je okouzlena každou novou nenávistí
 proměněnou v souzvuk

hryzí situace
 zpěv lidí
 zpěv krys
 vyzývá:

babu BABU

Zde přinechte své dítě hlásá ilusionista
 a je tomu tak

následující minochodem podotknou

před turisty:

"do tohoto mostu jsou přidána děcka"

JE NEOBYČEJNĚ PEVNÝ

X X X

ten chechot dvojí velikosti
do něj tě znásilňuji

ty kožený oceán
třítící mou lebku

v závěťtí jitra tě obvinuji
k smrtivému vyčerpání
a kladu otázky typu...

proč si pomáhám coby zpovědník

X X X

vložíme šíp do prohnutých vzápětí
/nacházíme pro ně jméno/

je to snad o veliké noci
kdy vkroužení vůle
předčítáme:
"otče, duši svou proměním v ruce tvé"

Vést náš společný hovor
začínáme koncem

I I I

zjevují pouta tvého soubuní
buňkami protismu
provázím vznešenou rovnováhu
potravou chválivého mozku

"To čemu říkáme svobodná vůle"

Tomáš Koudela-nar. 1967, student PŽ
v Olomouci

Zavolá tvé jméno

Zavolá tvé jméno
 celou noc jsi šel
 ve snu, byl to těžký slín
 proletěly okované saně
 někdo jiný tě volal
 bylo to ze staré vlasti
 z jedné samoty u nás
 zavoněl vzácný čaj
 příběh pokračoval a končil
 temným příslibem;
 nerozumíš? nevedí:
 Sovičky - vdovičky

X X X

Jeli jsme tramvají
 a zněla píseň vítězná,
 někde zaklínali ďábla
 a jinde vyháněli duši z těla.
 Jeli jsme šestkou na konečnou
 naslouchati hřebě pramenů
 a měli řízeň vítěznou
 a měli řízeň věčnou;
 andělský hlas nikdo neslyšel,
 a ďábel takticky mlčel.

x v x

Šikmé věže moderních citů
čekaly posledního fasádníka
ale od toho pondělí
nebylo nikoho.
Projela vonící tramvaj
plná vzteklych Pražáků
a hnědých šikmookých holubů;
neboť živoření
karikovalo i otyčejný život.
Kupido žral večeři a vrčel.
Přízraky mraků od Botiče
postupovaly ve frontách
a sunuly se tak ke svému cíli.
Nic lepšího jsme ani neznali
a nic lepšího si nezasloužili.

x x x

Chtěla po mně sloup,
potom kápi, kleště a dóm,
jakékoliv ukřižování
a totální vysídlení.
Chtěla po mně kladivo a hřebv
nějský stroj a něco něhy
jakoukoliv hlavu
a nikdy neříkat
ne nic nikdy ne

x x x

Ne,
nebyl to kosmos, ani hudba sfér,
jen v Brně nádraží: kontajner.
Zvrácený poněkud ze své osy.
Kahnilý atom. Kroužící vosy.

x x x

Sníh
pedal na pole, na les i lada,
na Hané sníh, velmi komický.
Světél svých stlumily trabant i lada,
řetěz ten světél kosmických.

x x x

Pod
thují v rohu jsme pochovali psa,
jenž skončil pod kolem. Elipea.
A tmě jsme tykali: to jsi ty, tmo,
tam poblíž jámy na vápno.

Jiří Olič - nar. 1947. Ing. agronom, žije v Bratislavě. Autor knih Čtení o Jakubu Demlovi /1984/ a Průvodce životem s dílem Josefa Váchala /1986/. Esejista, teoretik literatury a výtvarného umění. Většina jeho prací je dosud v rukopisech.

ČEKÁM

Čekám,
že se jednou vrátí
všechno to,
co jsem neprožil.
Vždyť nic krásnějšího
nebylo.

NEVÍM

Stále nevím:
mám říkat
lásku na pozadí vraždy,
nebo
vražda na pozadí lásky?
A tak nevím nic.

POLEDNE

Myslím,
že ani to poledne
ani ten splav
a ani my jsme k ničemu nebyli.
Jak je to s posláním poezie
klást otázky a pak mlčet?
A ještě se ušklíbat?
Zatím se setmělo
a u splavu teď
nikdo nesedí.

TO DOPoledNE

To dopoledne,
poslední,
v němž se nikdo z nás ještě nerozhodl,
bylo nejkrásnější.

Předcházelo mu chladné ráno
slibující horký den.

TĚŽKÁ HODINA

Život mi začal tykat,
i ten vítr mě poplácal po rameni.
A kdysi tak krásně šeptal:
Ikare, Romeo, Hynku.
Teď jsem
Karel Němec
nebo možné
Hermann Kafka
a nemám už pro sebe pochopení.

ZASE

Zas mrznou ryzce v smrčínách,
zase podzim se z tebe vynořil.
Dva podzimy a mezi nimi
několik letních chvil.

Jan Houdek

Mlčení

Šibenice
 Okenice
                     rosprášená
 V dálce sýček
 Zpoza víček
                     čouhá jen tma
 Živí v hrobě
 sen o skobě
                     dotírá
 Ticho léčí
 Čtyři oči
                     zabodnuté do šera

Radovan Stoklasa

KAMENY NA OBLOZE

kameny
 vystupovaly z polí

 /kosti ziny/

 sbírali je
 a ukládali hromadiska
 proti osudu

 když zrále obilí
 araky se podobaly kamenům

ŠEST PŘEDNÁŠEK VE VERŠÍCH

Přednáška I.

Jak vám to povědět? Na jaké kroniky vás odkázat?
 Představte si mládence, který jde po břehu jezera
 ze horkého dopoledne. Blyští se vodní vážky
 nad skřípinou, jako vždy. Ale ještě není
 nic, co mělo být. Pochopte: nic.
 Nebo snad je, ale nedokonáno:
 těle určená pro rány, města ke zničení,
 bolest v nesmírném množství, každá jiná,
 cement na krematoria, státy k rozdělení,
 vrazi vylascování - ty a ty a ty.
 Ach, ano. Tryskové letadlo. A tranzistor. Video.
 Lidé na Měsíci. Ten jde a neví.

Blíží se k zátočince, jakési pláži.
 Opaluje se tam společnost z usedlosti - penzionátu,
 páni a dámy, nudící se
 v rozhovoru o kde s kým, o bridži a novém tangu.
 Ten mladý člověk jsem já. Byl jsem to já, snad jsem,
 ačkoliv minule půl století. Pamatuji si a nepamatuji,
 jak byli od sebe oddělení. On je jiný, cizí, cizí.
 Uzavření v jeho mysli odjíždějí, hynou,
 on jimi pohrdá, soudce, prorokatel.
 A tak chorobnost věku dospívání
 rozpoznává nemoc v hysterické fázi,
 která neskončí dobře. Proč by si nevědomí
 zasluhovali trest: chtěli žít, nic víc.

Vlna, zlomek rákosu na kamení, oblaka.
 Za vodou střechy visky, les o představivost,
 v ní židovské městečka, vlak na rovině.
 Abyssus. Země se chvěje. Je to jen teď,
 když zde otevírám labyrinty času,
 jako by vědět znamenalo rozumět,
 a za oknem se kolibřici dávají do tance?
 To byl můj úkol. Co byl můj úkol, před padesáti lety?
 Žít v radosti. V harmonii. Ve víře. V smíření.
 Jako by to bylo možné. A později údiv:
 Proč jen nebyli moudří? Tak teď je
 hra příčiny a důsledku? Ne, i to je pochybné.
 Odprvédný bude každý, kdo dýchal.
 Vzduch? Nerozum? Mámení? Ideu?
 Nejasný tak jako každý, kdo žil tam a tehdy,
 zpravidám se před vámi, moje mladá třída.

Přednáška II.

Mátné matky a sestry, ženy a milenky.
 Pomyšlete na ně. Žily a mály jména.
 Viděl jsem na horké pláži Jadranu
 t hdy, muži válkami, dívku tak krásnou,
 že jsem ji chtěl zadržet v nenávratné chvíli.
 Její stíhlost obepnutá kostýmem z hedvábí
 /před drcu umělých tkanin/, barvy indiga
 či snad ultramarínu. Oči fialkové,
 vlasy blond, lehce nazrzelé: dcera patriciů,
 možná rytířského rodu, jistě krácející.
 Světlovlasí mládenci, stejně půvabní,
 byli její suita. Sigrid nebo Inge
 z domu, kde je vlně doutníků, blahobyt, pořádek.

- "Neodjížděj, šilená. Do hieratických soch,
 do mozaiek katedrál, zlatistých červánků se skryj,
 zůstaň v ozvěně na vodách o západu slunce.
 Neztrácej se, nadoufej. Nikoliv vznešenost a sláva,
 opičí cirkus tě zve, tvůj kmenový obřad."

Tak bych ji to mohl říci. Esence? Osoba?
 Neopakovatelná duše? A den narození
 a místo narození určují jak postavení hvězd,
 kým bude? Abi ji oklamala
 lásku k mravům, ctnost poslušnosti?

Mýlil se však Dante. Tak to nebývá.
 Rozsudk je kolektivní. Věčné zavržení
 by je muselo potkat všechny, ano, všechny.
 To je snad nemožné. Ježíš má před sebou
 květované konvice, kávu, filozofování,
 krajinku, bití hodin na věži radnice.
 Nikoho nepřesvědčí, ubohý, černooký,
 s křivým nosem, v neřádném oděvu
 zajatec nebo otrok, jeden z těch tuláků,
 které správně schytává a odstraňuje stát.
 Teď když vím mnoho, své vlastní viny,
 jejich vinám podobné, si musím odpouštět:
 chtěl jsem se vyrovnat jiným, být viděcky jak oni,
 zapřít si u i, neslyšet výzvy proroků.
 Proto j rozumím. Tichounké oči, zelené,
 a z hlubin pekla fuga Sebastiana Bacha.

Přednáška III.

Ubozí lidé táboří na nádražní dlažbě.
 Ušanky, šátky, vatované kabáty, dlouhé kožichy.
 Spí vedle sebe, čekají na vlak. Mráz táhne ode dveří.
 Vcházejí noví, střešají sních, přibývá bláta.

Vím, že vám nic není po Smolensku nebo Saratově.
 Je to tak lepší. Kdo může, ať . . . vyhne
 soucitu, těm bolestem obraznosti.
 Takže nebudu přesný. Jen úryvky, náčrt.

Objevují se. Jsou čtyři. Tři muži a žena.
 Kůže jejich vysokých bot je měkká, prvotřídní,
 svrchníky z drahých kůží. Pohyby jisté, obratné.
 Vedou na obojku vlčáky. Pohleďte na ni,
 širokou, trochu ospalou, dobře pomilovanou,
 dívající se pohrdavě spod bobří čepice.
 Což nedokazuje jasně, komu patří moc,
 kdo tu přebírá cenu? Ideologickou,
 chcete- li. Neboť nic tu není
 zřejmé, stále v převleku rituální fráze,
 i když strach je opravdový, lidé pokorní,
 a tam, odkud jedou ti čtyři, v sněhové vánici,
 opravdový ostnatý drát, věže tábora.

Na Kongresu na obranu kultury v Paříži
 na jaře 1935 se můj kolega, student
 putující po Evropě, Günter z Marburgu,
 směl. Milovník Stefana George,
 psával básně o rytířských ctnostech
 a nosil kapesní vydání Nietzscheho.
 Potom měl zahynout, snad u Smolenska.
 Či kulkou? Jednoho z těch spících?
 Dozorce s vlčáky? Vězně zpoza drátů?
 Té Nadi nebo Iriny? Nic o nich nevěděl.

Přednáška IV.

Se skutečností, co uděláme? Kde je ve slovech?
 sotva se mihne, už mizí. Nesčetné životy
 nikdy nevzpomínané. Města na mapách
 bez tváře v prvním poschodí domu na rynku,
 bez nich dvou v keřích u plynárny.
 Vracející se sezóny, horské sněhy, moře,
 točící se nebeská koule Země,
 a mlčí ti, kteří běželi v dělostřelecké palbě,
 přitisknutí k hroudě, aby ochránila,

i ti, které odvášeli z domu za úvitu,
i ti, kteří se vyplasilí spod krvácejících těl.
A já zde, instruktor nepamatování,
poučuji, že bolest pomíjí /neboť je to bolest jiných/,
dále zachranuje v mysli slečnu Hedviku,
malého hrbáčka, horlivou knihovnici,
která zahynula v krytu onoho domu,
který byl považován za pevný, a zapadla
a nikdo se nemohl prokopat vratvami zdi,
i když mnoho dní bylo slyšet tukání a hlasy.
Takže na věky, navždy ztracené jméno,
její poslední hodiny neznámé nikomu
a čas, který jí odnáší, ve vratvě pliocénu.
Skutečným nepřitelem člověka je zobecnění.
Skutečný nepřítel člověka, tak zvaná Historie,
se nabízí a straší svým množným číslem.
Nevěřte jí. Podlé a zrádná
není protivou Přírody, jak nám to předkládal Marx,
a pokud je bohyně, pak slepého Fatum.
Kostřička slečny Hedviky, místo,
kde tepalo srdce. To jediné kladu
proti nutnosti, zákonu, teorii.

Přednáška V.

Ježíš Kristus vstal z mrtvých. Kdokoliv v to věří,
neměl by se chovat tak jako my,
kteří už nemáme nahoře a dole, vpravo a vlevo, nebesa, propast
a pokoušíme se nějak prodrat, v autech, v ložích,
muži chytající se žen, ženy mužů,
my, kteří se přežíráme, zvedáme a odkládáme šálek,
mažeme chléb, neboť zase nadešel jeden den.
A jeden rok. Vrací se čas dáreků.
Rozzářené stromečky, girlandy, hudebnost
pro nás, presbyteriány, katolíky, luterány.
Je sladké zpívat v kostelní lavici s jinými,
děkovat za to, že jsme zas spolu,
za dar doprovázet Slovo, nyní, od věků.

Radujeme se, že nás minulo neštěstí
zemí, o kterých čteme, tam kde zotročení
klečí před státem - idolem, a jeho jménem na ústech
žijí a umírají, aniž by věřili, že jsou zotročení.
Buď jak buď, s námi je vždycky Kniha
a v ní zázračná znamení, rady a příkazy,
pravda, nehygienické a odporující úsudku,
ale aspoň že jsou, na němě zemi.

Jako by nás hřálo ohniště v jeskyni,
když venku stojí studené ohně hvězd.

Mlčí teologové. A filosofové
se ani neodvážejí zeptat se: "Co je pravda?"
A tak po velkých válkách, nerozhodní,
se skoro dobrou vůlí, ale ne docela,
a naději pracujeme. A teď ať každý
sobě vysné. "Vstal z mrtvých?" "Nevím, zda vstal z mrtvých."

Přednáška VI.

Bezmezna historie trvala v tom okamžiku,
kdy rozlomil chléb a vypil víno.
Rodili se, toužili, umírali.
Takové zástupy, proboha! Jak je to možné,
že všichni chtěli žít, a nejsou?
Učitelka provádí šnůru pětiletých
mramorovými sály muzea.
Posadí zdvořilé chlapce a děvčátka
na podlahu před velkým obrazem.
Vysvětluje, říká: přilba, meč, bohové,
hora, oblaka, orel, blask.
Umí a oni vidí poprvé.
Její pomíjivý krk, její ženské orgány,
barevné šaty, šperky a bižuterie,
jímž je odpuštěno. Čemu není
odpuštěno? Neznalost, bezstarostnost nevinných
by volaly o pomstu, žádaly ortel,
kdybych já měl být soudcem. Nebudu, nejsem.
Ve slávě se obnovuje ubohá chvíle země.
Zároveň, nyní, zde a každý den
se mění chléb v tělo, víno v krev.
A to, co je nemožné a nesnesitelné,
je znova přijato, poznáno.
Jistě, utěšuji vás. Utěšuji také sebe.
Nepříliš utěšen. Stromy - lucerny
nesou zelené svíce. A magnolie kvetou.
To je též skutečné. Velká vřava ustává.
Paměť zavírá své temné vody.
A tamti jako za sklem hledí, mlčí.

Ze sbírky Kroniki, Znak, Kraków 1987./

Czesław Miłosz, nejslavnější žijící polský básník a laureát
Nobelovy ceny za literaturu /1980/ se narodil roku 1911 ne-
daleko dnešního hlavního města Litvy. V něm později vystudoval.

Svého gymnaziálního klasického vzdělání si básník váží více než posdějšího univerzitního školení právnického. Miłoszův rodný kraj zasáhly strašlivě největší rány, jaké ve dvacátém století na Evropu dopadaly. Roku 1940 básník, již tehdy velká naděje polské literatury, opouští Vilnius / pol. Wilno/, aby příští válečná léta prožil ve Varšavě. Po válce působil v diplomatických službách PLR. Od padesátých let žije v Kalifornii a donedávna přednášel na univerzitě v Berkeley.

Překlady Miłoszovy poezie se u nás objevují již po válce, básník je také zastoupen ve výboru polské válečné poezie *Pochodně*, který uspořádal a přeložil Jan Pilař a který vyšel v Praze roku 1947. Důkladněji se mohl náš čtenář seznámit s Czesławem Miłoszem až díky překladům Vlasty Dvořáčkové, které vyšly ve Světové literatuře II/1969.

Naše ukázka, která ovšem nemůže reprezentovat celou šíři jeho tvorby - ostatně nejen básnické, ale také žurnalistické, esejistické, filozofické a literárněvědné -, snad přece jen poskytně čtenáři jistou představu o tvorbě žijícího klasika polského písemnictví. V šesti zde zveřejněných básních, které pocházejí z básnickovy dosud poslední sbírky, jsou zužitkovány všechny bezprostředné žité hlavní inspirační zdroje: Miłoszův rodný kraj, bohatý přírodou i kulturou, ale ovšem s temnými mraky kupícími se na obzoru, zkušenost válečné Varšavy a jejího zničení nacisty, poválečný Západ. Miłosz je osobnost, v níž se setkávají na vysoké úrovni básník rodem s básníkem učeným. Právě proto v jeho verších často stojí vedle sebe - někdy proti sobě - prchavé zážitky, pomíjivé chvíle a evropské kultura, ta dvoutisíciletá s ještě daleko hlouběji do času sahajícími kořeny. Zde má snad také původ motiv, který prochází takřka celým Miłoszovým dílem: zápas nejen s časem, se zapomením, ale především se zobecněním, s abstraktními dějinami bez chuti a bez zápachu, bez radosti i hrůzy jedinečného prožitku. Závěr IV. přednášky zde uvedeného cyklu je patrně jedním z vrcholů tohoto básnickova úsilí. Pojmenovat neznámě pro něj zahrnout do řádu, kolektivu, systému, množiny, ale v y w o l a t j m é n e m z obecného před naše zraky, tak jako vyvolává jménem nešťastnou knihovnici, slečnu Hedviku.

Přeložil a poznámku o autorovi napsal Václav Burian.

Jiří Freund

Děvka z Zirhoupu

Belefi Zirhoup byl člověk těžce nemocný poznáním. Žil jen díky zkušenosti, že z pocitu absurdity žití jej může vtrhnout něco velmi přizemního. Belefi kráčil životem i ulicemi s bolestivou odevzdálostí vždy až do chvíle, než zaklédl ženskou bytost. V ten okamžik věděl, že je zachráněn na jistou chvíli, po kterou mu bude dopřáno zapomenout na nesmyslnost sebe i svých pocitů. Ženy oslovoval, věděl, že život je bohatá náhoda, omezení. A protože věděl, že samci všeho živého světa izonují bezchybným sebečistotou a pohlední neurvalostí, snažil se odhodit všechny vrozený stud a přejít záhy k jádru věci. Kromě toho znal i vyjímky z těchto kanonů. Je však třeba poznamenat, že Zirhoup neměl při těchto zkušenostech nikdy v životě ženu. Jak se rozvíjel dialog s druhou bytostí, rozpouštěl se v něm jeho původní směr. A jakmile oběť začala jevit známky povolnosti, rozpouštěl Zirhoup sexuální bojiště s pocitem zadoostiudění. Jeho rozvířená obrazotvornost překryla na chvíli chorotné pocity odcizení. Když oslovil Redkinu Swulachovou, netušil, že oslovuje naposled. Redkina byla nevypočitatelná a živočišná osoba Zirhoupa dovedla nepoznané krásy. Sama hýřila muži, ale ve chvíli, kdy potkala Zirhoupa, byla delší dobu sužována nevidanou sexuální paizou. Jakmile Zirhoup seznal, že naproti němu na levičce sedí poživočna s chlupatou šelma, pronesl na znamení útupu pár nepředstíraných intelektuálních vět. Bylo však pozdě. Redkina se chopila situace s vervou hodnou vynucené zdrženlivosti. Druhý den srazil Belefiho zvlášť velký nával pocitu bezúčelnosti. Jedinou pomocí bylo vyjít do ulic, hledat účinky společlivého rozptýlení. Nebylo však již žádné věci na světě, jež by jej vytrhla z myšlenek na to, že je neuvěřitelnou záhadou, krácející na dvou ohebných výčnělcích a zírající sama na sebe, která žlá smlouvané pitvorné grimasy a nosučky. Síla vůle přírody i logiky života byla v něm mrtva jako byl do večera mrtev i on sám. A zatímco jej odnášeli do lednice, zvedla Redkina ze svého rozpaleného zadku kdesi v hotelu nohy vatřic tmavému, ohluďnému vesmíru.

Zanik sněie štrudlíků

Nenávratně minuly ony rostomilé časy, kdy bylo možno vyslechnout z lesní houštiny velebný koncert spíce zvané štrudlíci. Příroda nulošila s těmito rostomilými tvorečky na první pohled háře, než to s nimi ve skutečnosti mglela. Osudným se tento

světákům stalo to, že se navzájem domlouvali kloktáním. Na tom samo o sobě není nic podivného, zvlášť když kloktali všichni ve stejné oktavě. Tragédie byla nabíledni v okamžiku, kdy se začali někteří štoudlíci od tohoto rozsahu odchýlovat. Přestože ještě dlouho po této události jich většina stále kloktala kolem velkého C, došlo občas mezi nimi k drobným nedorozuměním. Po čase se ale štoudlíkům přihodilo, že někteří z nich měli takový glotis, jenž ve spojení s pravidelným cvikem začal dosahovat výšek, které většinu ostatních štoudlíků nejenže ze sebe při kloktání vůbec nevzdala, ale dokonce ani nezaslechla. Tito disponovaní jedinci dovedli ovšem svým hlasivkami tak mistrně balancovat na oně hranici vzájemné slyšitelnosti a toho, co ostatní pouze již tušili, že se stali vzorem, kterak správně kloktat. Mezi nimi byli i takoví, kteří se naučili vysoký tónům s takovou bravurou, že jim dělalo větší potíže nutit se do slyšitelných poloh než objevovat nové možnosti ultrazvukového kloktání. Tedy těchto štoudlíků, po pravdě řečeno, sotva kdo rozuměl. Ale protože ještě bylo dost těch, kteří zaslechli alespoň kousek jejich basového spektra, počítali tyto nejvyšší úcty u celého druhu štoudlíků. Dohromady pak spolu tvořili tyto bratřenci dokonale orchestr, v němž každý kloktal po svém a ať nestejně, dohromady to znělo. Ovšem až do druhého, broučím osudného okamžiku. V sousedství jejich druhu žil rod štoudlíků, jenž se svým dějinami dokloktal pouze o málo výš, než bylo polohou velkého C. Protože ho vysoké polohy spíše draždily, začal pojídat právě ty štoudlíky, jež kloktali výš a které ještě zaslechli. To trvalo tak dlouho, až zůstali z orchestru pouze basisté, kteří nerozuměli pranic z toho, co kloktali vysoko a účinně jejich přeživší soprány. Zpočátku se tvářili nechápavě, ale posléze inspirování svým vetřelci své bývalé autority také snědli. Tak přišli štoudlíci o své soprány a my o možnost zaposlouchat se do obdivuhodné souhry jejich kloktajících hrdelek. A než se dočkáme, až basisté rozhybou zase své hlasivky a rozehrají opět svůj orchestr, budíž nám tématem k ukrácení chvíle skromná poznámka. Biologové tvrdí, že svět je poset mnoha štoudlíčími čeleděmi, které se nedostaly ani o píd dál než k temným hrdečným ozvukům a divoké gestikulaci.

Priskinovo svědectví

Nebylo v jedné spustlé zemi většího zoufalce nad Raviho Priskina. Neustále trpěl představou, že vidí zcela jasně všechno plození kolem žijících lidí v jeho skutečném nezmyslu a složitosti. Protože jinak byl pro své všednosti zcela zaujaté okolí neúčinný, snažil se alespoň nabízet své pozorování v traktátech. Leč marně. Při svém psaní nebral na čtenáře přílišný ohled. Sám přežíval jen díky tomu, že věřil ve své vyhlásky a pravidelnosti

odmítané sanedbanými a sanepřárodnými souputníky. Stravován nepochopením trpěl, až pocítoval svoji lidskou rozpor-nost tak besprostředně, že skončil, považován za šaška, v nečin-nosti a posléze v ústavu. Lidé považovali jeho myšlenky za natolik zmatené, že neměli ani potřebu s nimi bojovat. Dlouho po zániku jeho kultury pospíchal Sachlovou ulicí, v níž Ravi žil, starší muž. Profesor Schlagel se právě uvolnil ze zasedání vědecké rady pro netrpělivost, která jej pudila znovu si prostudovat nedávno nalezený rukopis omračující svou jasností. V pracovně pro-fesora Schlagela bylo příjemně vytopeno. Paní Schlagelová postu-povala vždy rituálně ode dveří k oknu. Když narazila pod masiv-ním stolem na tři strany poškrtaného rukopisu, jak bylo nepsanou úmluvou mezi ní a profesorem, vhodila papíry do bublačících ka-men.

Dějiny stolování

Nevelký národ Eberků žil blahobytným, leč střídavým životem. Zao-patření přičinlivou prací, jedli Eberkové přiborem, etili své dějiny a autority, mimo ty, které ještě žily. Tak se dlo až do doby, kdy sousední klan Praskotů objevil účinnou moc pružných bore vicových klacků. Netrvalo dlouho a Praskoti měli možnost prohléd-nout si zblízka servisy svých sousedů. Shledali je nepotřebnými, vyhodili je a nadále se zdokonaľovali v zacházení s obávanými baldami, jimiž stačilo pouze šikovně gestikulovat, aby se v pře-dimenzované fantazii Eberků vybavily patřičné představy. Po čase byli takto Eberkové přivedeni k opovrhování přiborem. Jak jedli rukama, pomalu uolývalo umění servírovat, až nebylo nikoho, kdo by poznal, že žádné není. Nakonec si společně s Praskoty osvoji-li i onu obávanou filosofii klacku. Až po delším čase jakýsi borovicový zbohatlík odhalil kouzlo stříbrné lžičky. Byl umlácen. Ale to už se vítězství stolního stravování nedalo zastavit.

Hallerův zákon

Brzy po té, co Max Haller učinil objev tvrdící, že všechna mi-zerie lidské pramení z nestejně intelektuální úrovně společně žijících bytostí, chopila se skupinka moudrých iniciativy a pře-sídlila na opuštěný ostrov. Při zafizování života podle svých předetav zažili spolu několik idylických chvílek, než se začaly objevovat první notíže. Jakési malicherné pŕtky přerostly poslé-

ze v nenávist, které přinutila všechny k pokusu navzájem se otrávit. Po hromadné rvačce sebrali poslední zbytek rozumu a navrátili se do společnosti beznadějně postižené nestojným rozdílením intelektu. Zkrátka se vztahy mezi inteligenty upravily. Na druhý den byla na cestě se schůze výboru pro zvýšení sociálních výdajů postřelena opilý tulákem jeho duchovní priorita. Zivot šel zase normálníma během.

Pan Římský a pan Zítek

Pan Římský měl mimořádnou schopnost. Dokázal sestrojít rafinované hodinové stroje, jež svou dokonalostí, složitostí a přesností uváděly v údiv ostatní obyvatelstvo.

Pan Zítek byl lemol a nedodělek, který neustal nikdy váhat nad tím, proč jeho veškerá snaha zůstává ochromena pokusy dobrat se jejího smyslu. Když se jednoho dne setkali, pan Římský povídá: důmyslná hodinová transmise je věc, která doplňuje člověka k dokonalosti. Na to pan Zítek: k čemu hodinky, když nevím, co počít se sebou v širém světě.

Poté společnost, ve které oba důstojně žili, onemocněla. Pana Římského povolali do veřejně prospěšných služeb. Ke své práci dostal vše dostupné nařízení a pipíal s jeho pomocí jakési přesné časovače k roznětkám. Pana Zítka záhy navěsili pro zmatené řeči o svobodě, pravdě a vítězství.

Jiří Freund - nar.1962, žije v Olomouci.

Sławomir Mrożek

Utrpení mladého Werthers

Ředitel filharmonie nás přijal srdečně. "Čím mohu sloužit?" zeptal se.

"Máme dostat padesát tisíc."

"To je docela možné, ale nejsem si jist, zda je mi jasné, oč jde. Smím vás požádat o vysvětlení?"

"Jako zálohu," vysvětlil jsem.

"Ovšem, to se tak dělá. Ale zálohu zač?"

"Za naše vystoupení ve filharmonii."

"Ano, to už je určitý základ. Avšak pokud má paměť neklame, vidíme se poprvé. Že bychom podepsali smlouvu na délku?"

"Ještě ne, ale hned ji můžeme podepsat."

"Nepochytně. Jen bych chtěl aspoň zhruba poznat váš návrh. Vy jste hudební scubor?"

"Teď zrovna ne, ale budeme."

"A s jakým repertoárem, asi tak?"

"To se ukáže, až se naučíme hrát."

"Hrát?"

"Na nějaké hudební nástroje, samozřejmě."

Tuhost toho člověka mě začala iritovat.

"Takže vy to ještě neumíte, pánové?"

"Teď nebo příště, jaký je to rozdíl? Budoucnost patří i tak nám. Nevidíte, že jsme mladí?"

"Ó zajisté. Mohl bych vám něco navrhnout? Nejprve se naučíte hrát, potom trochu zahrajete a pak uvidíme. Budoucnost nepochybně patří vám."

A nedal nám zálohu, fašista. Sociálně poškození jsme opustili místnost. Na zdi byl plakát, že nechávají hrát nějakého Mozarta.

"Kdo je to?" zeptal se... ale nevzpomínám si, kdo z nás, protože mi paměť neslouží, zvláště dopoledne.

"Určitě nějaký stařec."

Přestali jsme přemýšlet o umění a začali jsme vyrábět bombu. Bude zapotřebí ji položit ve filharmonii. Boj za spravedlnost je přednější.

- přeložil V.B. -

Náš rozhovor s Ludvíkem Kunderou

Ovce: letmá bibliografie aneb neúplné sumárum básníka

Ludvíka Kundery

Knihy: Konstantine. Tři novely. 1946 / Živly v nás. Básně. 1946 / Laviny. Básně v próze. 1946 / Na pospas aneb Přísloví pro kočku. Prózy. 1947 / Klínopisný lampáš. Básně. 1948 / Německé portréty. Črty. 1956 / Zaznamy a promluvy. Básně. 1961 / Letní kniha ořání a stížností. Básně. 1962 / Zvědavost. Rozhlasová hra. 1965 / Tolik cejchů. Básně. 1966 / Odjezd. Novela. 1967 / Fragment. Básně. 1967 / Slovníček literárních pojmů. 1976 / 100 let české knihovny ve Znojme. Prožura. 1978 / Láska bez konce. Překlady. 1980 / Dada./př. pro edici "-ismy"/ 1983 / Hrušen. Básně. 1985

Pro divadlo: 5 her, dále adaptace, dramatizace, montáže, koláže

Pro rozhlas: 9 her a úpravy

Pro televizi: 7 her

2 editorské nebo spolueditorské práce: Dílo Františka Halase

/5 sv./, Spisv Bertolta Brechte /7 svazků/, Oldřich

Heinr: Veškerá poezie

Knižní překlady: z německé poezie /Arp, Becher, Brecht, Celan, Mucel, Trakl aj./, z francouzské poezie /Apollinaire, Desnos, Eluard, Char/, ze slovenské poezie /Trasko, Novomecký/ atd., z německé prózy /Böll, Cibulka, Fühmann, J. Frank, A. Kufin, Seghersová aj./, z německé dramatiky /Brecht, Buchner, Weiss aj./

Antologie good.: Expresionismus, Dada, Heine, Halas, Die Gles-trane /česká poezie XX.stol./, spolupráce na nřm. výbo-reci z Nezvala, Halase, Hrubína, Bieble

Redigoval časopisy: Blok, Romnost, Host do domu, Ieander

Předmluvy, doslovy, eseje, stati, řeči o literatuře a výtvarném umění.

Proč právě překlady Trakla, Brechte, Arpa, Buchnera, Mucela, Desnosa, Celana, autorů tak od sebe odlišných? Co vás jako básníka a překladatele s nimi spojuje?

Te jmea jsou různorodá jen zdánlivě. Ve všech jsou zárodky nebo prvky expresionismu, dadaismu, surrealismu. Ty první dva ismy jsou předmětem mého dlouholetého studijního zájmu, surrealismem jsem byl takřka jako odkojen. Všichni ti básníci - každý jinek, každý ve své době - pronikají ke hraničním prostorům poezie, k onomu relativnímu "todu nula". Vecházejí velmi světvně a jazykem. Hledat české ekvivalenty pro jejich postupy, pro jejich verš je vzrušující dohledružství! Navíc si myslím, že překladatelské umění má tuze blízko k umění hereckému. Ohl tych proto vaš výčet rozšířit i o "vzdálenější jména": Heine, Apollinaire Peter Weiss. A na stole leží Gottfried Penn a Kurt Schwitters vedle barokní poezie...

Překládali jste i Laca Novomeského. Byl to on, kdo formoval váš vztah k slovenské poezii?

Nikoli, vše začalo mnohem dříve. V třicátých letech přišla na litoměřické gymnázium čestnáka ze Slovenska, jmenovala se Marie Husová a je autorkou několika knih - pod jménem Petr Tichý. Prohlašovali jsme českou i slovenskou literaturu s naprostou samozřejmostí souběžně. Takže když se pak u nás v 50. letech začali překládat slovenští klasici a nakladatelství předložilo zájemcům seznam, vybral jsem si bez dlouhého přemýšlení Janka Kráľa, "slovenského Ládu". Jenže o toho měl i zájem Holan, tak jsem ustoupil a vybral jsem si Ivana Kraska. Vyšla to dřina! V interview po vydání těchto překladů jsem na otázku, kterého slovenského básníka bych si ještě rád přeložil, odpovídal jednoznačně: Novomeského. Vyšlo to v Hostu do domu v době, kdy se o pronásledovaném vězni ještě nesmělo psát. Jsme oříšníci! A když pak byl rehabilitován a chtěli o něm navrhnout českého překladatele, vzpomněl si na mne. Překládat živícího autora a protěžně se s ním radit - dobré to bylo! Osetník Novomeský nebyl koncem 30. let příliš vzdálen surrealismu. A abych tu slovenskou otázku dobral do konce, tedy: sledoval jsem už ze okupace činnost skupiny tzv. slovenských nadrealistů, po válce jsem se s většinou poznal, dodnes mám v tom okruhu dobré přátele: Brezina, Lenko, Žáry, malíř Laco Guderna /ten je dnes hlavou "surrealistů západního potřeží" se sídlem ve Vancouveru/.

kteřé překlady z poválečné doby měly vliv na českou poezii? It tu možnost, které autory byste z tohoto hlediska dnes vydal?

Jen letmé odpovědi... Jednu část naší generace záhy okouzili Sandburg, později Edgar Lee Masters a Dylan Thomas. Šťastí měl Ščirňákov - české překlady převyšují ruské originály. Píkar, etitel Rilkeův, mu dal navíc novou dimenzi. Majakovskij zřetelně ovlivnil dvě sbírky Kainerovy /Velikou lásku a Český sen/ - na zrovna šťastně, myslím. Zjevením /tak/ pro mne/ byli beatníci, zvláště Ferlinghetti v šabranových překladech. A Vasko Popa. Holaně udělal Vladimír Nikš pro novou italskou poezii. Namlouám si, že z mých prací byl nejpozvučnější Trakl, v poslední době se dovídám, že i má 20 roků stará expresionistická antologie "Malé víchřice" si našla a nalézá přívržence. Kdybych měl do toho co mluvit, podporoval bych tyto projekty: Tristen Tzara, antologie beatníků, antologie světové dada-poezie, Benjamina Péret, Ezra Pounda, nějak by se měla objevit severská poezie, Jugoslávce Davidů a tak dál - zvláště cestou menších tzv. subjektivních antologií. Ale něco z toho už vzniká...

Jak si vysvětlit, že první polovina 40. let, pro národ tragická, byla umělecky tak plodná?

Slily se na jedinou anohé impulsy: praxe avantgardní generace, nový

pohled na tradici /Acha, Němcova.../, ohrožení národa atd. ATN. Tlak okupantského režimu s "teorií" tzv. zvrhlého umění, světový masakr, hrůzy války - bylo toho naraz moc a psalo se veškeru z přetlaku - a bez autocenzury, protože jednoznačně pro šuplík. Ale to jen heslovitě nakusují. Neustále se divím, že dosud u nás nevznikla pořádná monografie o poezii let 1939-1945, bylo by to o trovské a stále aktuální naleziště. Po všech stránkách!

Další desetiletí, zdá se, tolik nepřineslo. Proč?

Necelé tři roky po květnu 1945 byly ve znamení vyčerpávání protektorátních rezervuárů. /Vydal jsem tehdy nappět knížek - všechny vznikly za okupace./ Zároveň se - ve staré české tradici "doháněla vropa". To bylo např. hlavní poslání dnes častěji připomínané hrňanské revue BLOK. 50. léta, zvláště jejich první půle, znamenala velké zoustošení, jako by utěšenou krajinu převalcoval sentinel. Dogmatická unifikace, ždanovovština, nejneuvěřitelnější simplifikace. Samé cizí pojmy? Inu, každý by stál za rozbor. Čtu v Ivorbě ze 14.5.1989 o té době, že se tehdy "otvírá prostor k zcházení předběžného vyhledávání lidí, kteří by mohli být nepřáteli uvnitř strany". S nebyvalou otevřeností vyřčená hrozná pravda. Uvědomme si /abych se vrátil do užších mezí literatury/, že Seifert, Holan a Hrubín tehdy vlastně pět roků nepublikovali, mals byl bezmála na indexu /jeden z těch "předběžně vyhledávaných" - tak jako Laco Novomeský/, Biehl spáchal sebevraždu, Nezval dělal, co zohl /za jakou cenu, to stojí za analýzu/, dobrý duch v pozadí, tohožel zcela nebojovný, byl Vilém Závada. 7břsilé kádrování české literatury začalo už v letech 1937-38: kdo schvaloval moskevské procesy a popravy, byl dobrý, kdo je neschvaloval, byl "trockista", to jest zločinec. Tento "zásadový postoj" přetrvával mnohá desetiletí! Bez rozfoukaní kadidla kolem pomníků "světců" to nepůjde. Nejde o žádné uvolňování emocí /ten pokřik se vždy automaticky ozve/, nýbrž prostě o pravdu. V neznámených souvislostech 50. let, kdy skoro nikdo nemluvil, jak mu zobák narostl, se poezii nedářilo. Za sebe menšího taní stálo taky hodně sil dokazování samozřejmostí. Vyšlení se tak nivelizovalo na plytkosti.

Pocíneme-li stále ještě trvajícím dýchavičností informací, neexistenci širšího spektra literárních časopisů, nekonečné vydavatelské lhbty i jistou selektivnost, jak se díváte na literární dnešek?

Trvale kolísá mezi extrémy. Když vidím, jak jsme se odnaučili demokratičnosti a jak přetrvávají krápníky v mýšlení, tak si zoufám. Ot den však narážím na mladež, která bleskurvchle zmáhá

tzv. dědictví minulosti, nebojí se po usí a myslí po svém... To za procenta nadějnosti prudce stoupají. Mezi oběma extrémy prolaskuje špinavě zlatá střední cesta. Té se bojím.

Vaše dosud nevydaná sbírka básní *Malé radosti* /uvedená ve stejnojmenném pořadu olomouckého Divadla hudby/ je "osobnější" v radostech i smutcích než rané surrealistické sbírky. Co ze surrealismu považujete dosud za živé?

Žírou otlast snu, zálsuk /co zatím víc?/ míchat se do dění, odvahy k riskantním pokusům, humor. Už dlouho mrtvé jsou kádrovací manýry surrealistů, jejich nároky na samospositelnost, chabá práce s jazykem kryjící se křečovitým "ondulováním mořských vln".

Jak se vyznat ve vaší poezii? Chronologie je jaksi narušena...

Když jsem ji narušoval záměrně: abych zmátl kritiky a krapet se potavil. Sbírká *Hrušen*, která mi psk po dlouhé nřetržce vyšla, je výbor, nakladatelský výbor ze čtyř rukopisných sbírek z let 1961-1979. Víceméně. Propašoval jsem tam i hrst veršů z roku 1941. *Malé radosti* vznikaly, a to velmi spontánně, v těžkých /zvláště pro rodinu těžkých/ sedmdesátých letech. Takže dost radostí nutno chapet ironicky, převažují však skutečné, bez uvozovek. Skutečné, ale drobné. Souběžně vznikala, většinou z výtvarných popudů, sbírka *Napříč Fantomazií*. Tam se snaž nějaké surrealistické podhoubit nejde. Už bezmála deset roků leží na dosah mé ruky dvě dost už zbytnělé složky s nápisy "Vandrovní knížka" a "Vzpomínky na města kde jsem nikdy nebyl". V prvé jsou nejružnější pokusy /neopř. o por-třetv, s abecedou, s čísly/, v druhé prostě cestuji ve fantezii.

Děkujeme za rozhovor.

/ořipravil A.P./

ŠKAREDÁ SOBOTA
/fejeton/

Sestupuji se schodů a snažím se myslet horizontálně. Ranní otupělost mi častokrát dopomáhá k báječně prostým myšlenkám. Přemýšlet vertikálně, tedy klasicky, znamená sestupovat do hloubky až tak hluboko, že za námi jiní nedohlédnou. Vědci se stávají samotáři, odtrženými od sebe navzájem, lidské vědění jsou a to obsáhnout již jen univerzitní knihovny a sebesystematictější katalog nám neumožní víc než spouštět se do jiných propastí a v nejlepším případě vrátit se stejnou cestou zpět.

Vycházím na ulici a plaše uhýbám nevlídným pohledům protijdoucích. Touto dobou mezi nimi ještě určitě žádný vědec není. Horizontální myšlení je šance nevzdělaných, říkám si, a protože riziko provozochodce, které přináší, jistím sítí lehkého žánru, zvesela vyrážím k novinovému stánku. Dnes už nic, jenom Kmen. Už ani to drobné potěšení z čerstvé tiskoviny... i když, ještě před nedávnem bych chvatně lovil dvě koruny padesát.

Horizontální úvaha nám umožňuje nejen porovnávat vědecké obory, ale i hledat souvislosti mezi zcela všedními a navenek odtazižitými úkazy. Výsledkem může být komický nonsense, někdy však též překvapivé odhalení. Je už středověká bajka příkladem takového postupu? téži se sám sebe. Nepochybně, ačkoli jeho účel býval spíše poznávací než obranný: zvířata neumí číst, což chránilo autora, vyskytují se ponejvíce v klecích, to uklidňovalo čtenáře, a nepodléhají inkvizici, to bylo uspokojující pro všechny strany. S vynálezem novin tento literární útvar zákonitě vyhybnul.

Od rozmarzelého hloučku na nábreží se dovídám, že dnešní otužilecká exhibice v řece Moravě se příliš nevyvedla. Samozřejmě, atraktivita ponorného úkonu klesá nepřímo úměrně s teplotou. Nedost na tom: následkem sucha poklesla hladina a koncentrace chemikálií překročila mez únosnou i pro tvory natolik otrlé. Tak musela být celá akce přeložena do slepého ramena téže řeky a v úzkém bahnitém korytě se změnila v podivnou připomínající bitvu u Sudoměře.

Nadešel čas vyzkoušet teorii v praxi, ale sotva tak učiním, už se házím v síti, vyveden z duševní rovnováhy. Nic mne však nezachrání, horizontální úvaha se zvrátila v hanebné nactiutrhačství. Marně se budu dušovat, že obojí se skutečně stalo /Kmen jsem si skutečně nekoupil/.

V samoobsluze se marně sháním po pečivu. Čím se asi tak živí ti, jež po nocích zkoumají své ulity? Už už jsem tak chtěl učinit i já, ale místo toho raději navštívím nějaký ranní sportovní podnik. Příště.

- Tomáš Tichák -

Poznámky

10.KVĚTNA 1989 ZELŘEL SLOVENSKÝ SPISOVATEL DOMINIK TATARKA

" A spisovatel klamal nejenom tělem, postojem, ale i tím, že mlčel, i tím, že psal o něčem jiném, než měl, než k čemu byl vnitřně puzen. Lhal z přesvědčení, lhal ve jménu ušlechtilého cíle, promrhával svůj talent v marném úsilí, aby se nepravda nedala rozeznat od pravdy, aby se jí co nejvíc podobala. "

/D.T.: Démon scuhlasu/

R o k 1 9 8 9

Revue soudobé kultury? Revue otevřené kultury? Ano, zatím jen otazníky, ale zdá se, že otazníky menší a menší, takže otazníky nadějně. Po čtyřech letech, po nultém čísle z roku 1985 znovu rozběh, znovu pokus o zachycení stavu literatury, divadla, filmu, výtvarného umění, hudby, architektury, životního prostředí... To vše slibuje nově zamýšlený, kritickým myšlením jako jednotlivým tématem přestoupený, sám na sebe vydělávající a těžce probíjovaný brněnský čtvrtletník Rok. Pro letošní listopad je připraven první číslo /vyjde jako příloha informačního průvodce MORAVA v rozsahu 64 stran. Objednávky čísla /čísel/ lze zaslat na adresu: redakce IP Morava, tř.Vítězství 14, 602 00 Brno; předběžná cena 10 Kčs/, příští rok vyjdou čísla dvě - březen, listopad. A pak už jako čtvrtletník. První číslo, ROK 1989, slibuje poezii zastoupenou Šiktancem, Zábrannou, Mikuláškem, Biatným, Prundem, Filipkem - Kadlecem, prózu Berkevcu, Němcem, Astafjevem, Valtonem, Skácelem, divadlo Krausem, publicistiku Kundercu, Lácinu, Kundratou atd. I zastoupení autorů pro další čísla je neméně slibné.

Trocha účetnicívi aneb poznámka metodologická k práci literárního kritik

Pustili jsme se do ní- do oné účetnické aritmetiky- po dočtení esaje či kritické úvahy Jiřího Freunda nazvané "Poezie numismatické" v minulém /1/89/ čísle Archu A5. Jak jsem tomu rozuměl, byla stať napsána jako kritický soud o poezii Tomáše Janka. Nechci zde tuto poezii hájit ani nehodlám polemizovat s názorem Jiřího Freunda na ni. Jde mi jen o onen v nadpisu zmíněný metodologický aspekt kritiky.

Freundův článek má dvě nestejně rozsáhlé části: první obecnou, bohatě doloženou citáty z klasiků, které se snaží vytvořit argumentační základnu pro kritickou reflexi Jankovy poezie v části druhé. Nepoměr mezi oběma částmi je tak nápadný, že mne přivedl k oné účetnické statistice. Počítal jsem a vyšlo: první část má shruba tři stránky textu, konkrétně 142 řádků, z toho 35 řádků citací různých autorů. Druhá část, vlastní kritika, sbírá stránku jednu, přesně 52 řádků, a z Jankovy poezie není uveden ani řádek!

Jiří Freund kritik myslí razantně, sympaticky přímočaře a bezohledně ve snaze ukázat na podstatné, dotknout se jádra problému, pojmenovat je. Jeho formulace se nebojí být vyhrcoané až konfliktní a většinou nevdá ani jejich občasná krkolomnost. Důležité je, že z textu je cítit: tomu člověku o něco jde, on nese kůži na trh, a to je dobré a je to vzácné v oné kulturní poušti posledních dvaceti let, kdy právě v kritice panuje alibismus a rozklad kritérií. Ale právě proto by kritik neměl pouštět ze zřetele ani hledisko metodologické, neměl by podléhat pokušení předvést se v plné parádě- bohužel na úkor vlastního předmětu kritiky, tedy básnického díla. Kritické soudy ráže "Jankova poezie je stroj" nebo "člověk tu vypadl jako něco nežádoucího" nebo "je to planý verbalismus povýšený na básnický princip", "vrchovatá menýra", "prázdne a hravé obrázky" /cituji Freunda/ je prostě bezpodmínečně nutné doložit příklady z posuzovaného materiálu. Je to kritická povinnost profesionální i morální. Apodiktických soudů a odsudků jsme si myslím užili víc než dost. Entropii a rozkladu hodnot musí kritik čelit tím, že bude obezřetný- při naléhavém požadavku vlastního názoru, i velmi vyhraněného, a právě při jeho formulování a hájení; že bude usilovat být v mezích a rámci svého názoru spravedlivý, měřit dobrou mírou, nekřivdit- to ne z falešné snahy být se všemi zadobře a nikoho se nedotknout, ale právě z úcty k dílu samotnému, ke kritice jako takové i k sobě.

Na samý závěr ještě maličkost: Poezie numismatická - tak zní název. Ale o sbírání mincí /numismatice/ řeč v článku nikde není, na konci první části však autor píše, že "je dobré rozlišovat poezii od sbírání známek". Sbíráni známek se však říká filatelie.

- Petr Jochmann -

Prebuzení do vyprázdněného prostoru

Už půl hodiny si lámu hlavu, jakým způsobem začít tento článek a nepoužít přitom slova normalizace. Protože ovšem jedno lidové rčení říká, že nepoznaný čert horší poznaného ďábla, nezbyvá než pokusit se vyjasnit sám tento pojem.

Normalizace /ostatně velmi obvyklá záležitost/ spočívá ve výběru nejvýhodnější či nejrozšířenější varianty, s níž jsou ostatní porovnány a jí přizpůsobovány.

Počátek normalizace je tedy ve výběru - a tady si nelze nepřipomenout onu mohutnou a ke konci až horečnou publikační činnost, charakteristickou právě pro závěr 60. let. Zcela zákonitě, neboť slavila-li literatura dosud úspěchy převážně díky osamělých běžců, začala být časem čím dál tím zřejmější neudržitelnost tohoto stavu věci. Absence názorové soudržných proudů se stala neúnosnou - a tak českou literaturou běžely vlny spiritualismu, obnovil se zájem o surrealismus, rozhlíželo se po světových neosavantgardních tendencích a posléze, pod začínajícím nátlakem, začala konjunktura grotesky /zvláště černé/ a až do počátku 70. let se vydávala díla katolických autorů.

Snad ještě rozmanitější byl výběr v překladové literatuře, v níž, což je pozoruhodné, nechyběla ani literatura sovětská. Abych uvedl trochu srovnatelný příklad, sáhnul jsem po časopisu Světová literatura. A tady jsem v ročníku 68 napočítal 9 a v ročníku 69 ještě 6 celků věnovaných ruským a sovětským autorům. A to tehdy rozhodně nešlo o nějaký sovětský konjunkturismus. Přesto si naše kulturní veřejnost dokázala najít svoji cestu k dílům Pasternaka a Bulgakova - tedy nikoliv náhodou k prvním favoritům perestrojky. Myšlenka najít tedy jakýsi nový proud, dominující naší literatuře, nebyla v těch letech nijak nečasová a osiřelý trůn po schematickém socrealismu bylo naléhavě třeba odstranit.

I provedlo se. A provedlo se to tak dokonale, že z této rány nejvíce naše literatura ani po 20 /slovy dvaceti/ letech alespoň snahu se pozvednout. Marasmus tentokrát pronikl tak hluboko, že sám Svaz spisovatelů ještě donedávna hledal důvody, proč by naše literatura neměla mít více než jeden týdeník a jeden měsíčník. To, že se reprezentanti socrealistické literatury snaží omezit působení této literatury na minimum, je chvályhodné, neboť se tím alespoň napáchá méně škod.

Srovnáme-li stav české literatury po normalizaci s onou literaturou, jež jako normotvorná byla míněna, tedy s literaturou sovětskou, nezbyvá než konstatovat, že tento stav je zásadně odlišný, a že tedy česká literatura byla normalizována opravdu originálním způsobem - podle neexistující normy. To ovšem nebránilo, aby se vzniklý stav nestal normou - lizujícím pro její další vývoj a konec konců doopravdy normálním.

Čtenář necht mi odpustí tuto dlouhou umornou tirádu,

již by kterýkoliv znalec sepsal daleko nápaditěji a s nadhledem. Autor /narozen 1967/ je příslušníkem generace, pro niž se normalizované stalo doopravdy normálním. Autor si vzpomíná na jakousi černou díru, v níž končily ve školních lavicích jeho pokusy proniknout kousek za onu oponu půlící nelítostně i naši kulturní historii. Autor si vzpomíná na upřímně míněné pokusy nalézt přemínek svěžesti citu a imaginace v suchopárů školní socrealistické četby. Atd. Atd.

Samozřejmě nám bylo naznačováno, že to všechno už tady jednou bylo. Jenže nové bylo právě to opakování. Konec konců období nejhoršího dogmatického zakonzervování trvalo asi 7 let - pamětníci si vzpomenu, jaké období bylo 7 let po shora uvedené normalizaci, a ještě za dalších 7 let byla zastavována ediční činnost Jazzové sekce a probíhal boj proti nové vlně.

A ještě několik dalších let trvalo, než jsme si s překvapením začali uvědomovat, že žijeme v historickém čase. Že žijeme v dějinách. Neboť základem historie je paměť - základem našeho postoje bylo zapomenutí. K přežití to - nestačí. A potom nám za humny vzplála jaderná elektrárna, naše zelené lesy zrezivěly, širé modré nebe se stalo pojmem z lidové slovesnosti. Z věků zapomenutí a prázdne oficiality s netušenou intenzitou zazářila slova naší hymny - poselství na samém úsvitu naší novodobé historie uložené do úst a srdcí národa, po desetiletí zapomenuté jako samozřejmost a nic neříkající zvyk, a náhle po jednom a půl století se noří z hloubky času jako hořké memento a trpká výtka. Tolik nikoliv na okraj.

Jak jsem se snažil naznačit, domnívám se, že nemůžeme očekávat nějaký kulturní rozmach, podobný 60. létům. Ukazuje se, že ani naše zásuvky nejsou tak útěšně zaplněné, jak se snad z naznačovaného očekávalo.

V české literatuře je vakuum, které v ní nebylo snad více než celé století. Za neprostého nedostatku literatury usilující o vyjasnění nové situace člověka na straně jedné a rezignace na usílí formotvorné na druhé straně jsme byli zaplaveni vlnou splašek, glorifikujících každodenní konzumaci života a pacifikující případné náznaky špatného svědomí ne - stoudným fixováním.

Literatura, jež se stala pro jednu stranu bezmála jediným ospravedlněním existence a pro stranu druhou objektem aplikace potlačovatelské funkce, doplatila na toto své dlouhodobé tristní postavení a stala se jakýmsi kyjem, vrhaným do protilehlého tábora. Kyj je sice v některých situacích docela užitečná věc, ovšem začne vám zavazet v okamžiku, kdy potřebujete pastýřskou fujaru, krysafskou píšťalku nebo docela prostě flétničku pro radost.

Myslím si, že spisovatelé a básníci, ať už mohli publikovat či nikoliv, utrpěli tímto stavem věcí daleko více, než čtenáři.

Z literární historie víme, že úzké kompaktní skupiny i geniální jednotlivci dokáží pokračovat i rozvíjet své dílo i ve ztížených podmínkách, bez možnosti konfrontace s publikem, kritikou, s kýmkoliv. V této zkoušce znamenitě obstál surrealismus, jak o tom svědčí současný, živý a zároveň i symbolický hold skupině RA. V úzkém osobním prostoru, v celách, jež nejednou byly i celami doslovnými, vznikla i nádherná díla katolických básníků.

Toto ukazuje v našem pátrání po zmizelé literatuře ještě jedním, nesmírně důležitým /a bolestivým/ směrem. Pro tvůrce je daleko horší katastrofou než ztráta kontaktu s publikem rozpad jeho názorového systému. To objasňuje, proč z ducha literatury 60. let nezůstalo takřka nic.

Uvědomuji si, že mluvím-li uprostřed generace, z níž podle sociologických výzkumů méně než jedno procento chce v životě uskutečnit své ideály, vypadají takové úvahy přinejmenším absurdně. Ovšem stejně tak si myslím, že z generace, pro níž je absurdita denním chlebem, musí vyrůst silná osobnost.

"Ve hře je všechno", ale ona to vlastně není hra, je to náš život.

Konec hry - "Konec masopustu" Josefa Topola. Nevím, je-li to pouze můj osobní dojem, a snad ani do jaké míry byl ovlivněn oficiální kulturní propagandou, ale zdá se mi, že od druhé poloviny 60. let začíná být tento náhled stále zřetelnější - jakoby už neměla přijít žádná další generace, jakoby už nebyla žádná myslitelná budoucnost.

A zvláště my, kteří - vyrůstající uprostřed vyprázdněného prostoru - jsme sáhli hluboko do společné historie a opřeli se o mnohé, snad už opravdu překonané postupy - stojíme vedle lidí této generace s velmi trapnou nálepkou jakýchsi vykradačů hrobů, olupovačů mrtvých. Ostatně zcela logicky, neboť jsme se opřeli o ty hodnoty, které jim přišlo popřít.

Naši generaci jsou vlastní: nevzdělanost, nepřipouštění si pocitu zodpovědnosti, neobvykle široká tolerance. Ovšem s nevzdělaností a nedostatkem rozhledu přemění upřímný a hlavně účinný obdiv k několika málo vzorům; nepřipouštění si vlastní zodpovědnosti /s výjimkou těch z nás, kteří jsou křesťany/ nám otevírá jediná možná dvířka k intelektuální práci /neboť z pohledu doby volajících po nekomplikovaných charismatických osobnostech je tato práce vysloveně nemravný luxus/, velmi široké, ale tolerance nám bohužel bere možnost zformovat si vlastní programy.

A ještě něco. Jsme snad poslední generací, do jejíchž, ještě dětských hlav byla vpečetěna naivní a dogmatická hesla let vítězného brežněvismu - abych nemluvil jen ve frázích, vzpomeneme si třeba na seriál Čtyři a tanku a pes, Majora Zemana a řadu dalších. Ač to dnes málokdo přizná, byli jsme my - děti - jediní, v kterých to opravdu fungovalo.

Žili jsme tak ony národopisné zvyky, jež už o chlup /obrazně řečeno/ později zanikly pod tlakem stěžujících se existenčních problémů.

Oušem jsou to právě ony, které, pochopitelně nepřiznané a snad ani nepoznané, vstupují do hry, kdykoliv vykřikujeme své oblíbené: všechno je ztraceno, je to nenávratně pryč a nejde to změnit. /A za tím vším: Nestojí za to, snažit se o změnu./

Pesimistům a cynikům mezi čtenáři připomínáme, že začne-li jednou člověk pracovat, nemůže ho potkat nic horšího, než že bude muset s onou prací skončit. Jinými slovy, vrátí se zpět do toho, co jest.

Práce bez nároků na zisk "ni světský, ni duchovní" bez patentu na neomylnost /podtrhuji dvakrát/ se mi, konec konců, jeví jako jediný, morálně i fakticky správný postoj v nastalé situaci.

Obsah

Pavel Švanda: Zkušenost rukopisu	1
Petr Mikeš: Zde, ...	9
Tomáš Janek: Pražský orloj, ...	14
Tomáš Koudela: těla na nebi..., ...	20
Jiří Olič: Zavolá tvé jméno, ...	26
Václav Burian: Čekám, ...	29
Jen Houdek: Mlčení	31
Račovan Strklasa: Kameny na obloze	31
Czesław Miłosz: Šest přednášek ve verších	33
Jiří Freund: Děvka z Zirhoup, ...	40
Sławomir Mrożek: Utrpení mladého Werthera	44
Náš rozhovor s Ludvíkem Kunderou	45
Tomáš Tichák: Škaredá sobota /fejeton/	49
Poznámky	50
Tomáš Janek: Probuzení do vyprázdnaného prostoru	52

Výtvarný doprovod

Petr Palarčík

Narodil se roku 1963. Žije v Olomouci, kde pracuje v Moravských tiskařských závodech. V letech 1982 - 1989 se účastnil skupinových výstav Konfrontace a Kvaš ve Šternberku.

Ohlasy a příspěvky doplněné
stručnými údaji o autorovi
zasílejte na adresu:

arch A5
DK ROH Sigma
tř. Kosmonautů
772 00 Olomouc

Vydávají DK ROH Sigma a OKS
v Olomouci pro vnitřní potřebu
literárního klubu.

Redakce: Tomáš Koudela,
Jiří Freund, Antonín Bezděk

Návrh obálky: Oldřich Šembera

Tisk: Repro středisko Sigma/171/89

Náklad 300 ks

Neprodejné

